

İçərişəhər - bugünkü Bakının dünənki yadigarı

Vahid Məhərrəmov,

İçərişəhər - tariximizin dünəni, bu günü və sabahı! İçərişəhər - yaşanmış illərin, əsrlərin daş vərəqləri! İçərişəhər - qədimliyimizin əbədi-əzəli məskəni, ötən illərimizin pozulmayan nişanəsi! İçərişəhər - ulu babalarımızın möcüzəli yurd yeri, sirlərlə dolu məkan, keçmişlərdən sabahlara açılan qapı!

İçərişəhərin bir-birinə bənzəməyən darısqal, dolanbac küçələrindən hansımız keçməmişik ki?! Ətrafımızı bürüyən bu gözəlliyə hansımız heyran qalmamışıq ki?! Hamımız bu küçələrlə addımlamışıq. Addımladıqca da qərribə hisslər keçirə-keçirə gördüklərimizə böyük heyranlıqla tamaşa etmişik. İçərişəhərin hər daşı, hər əşyası böyük tariximizin kiçik parçalarıdır. Hər kiçik parça bizim üçün əzizdir. İçərişəhərin küçələrindən keçdikcə qulaqlarımıza ağsaçlı tarixin gur səsi gəlir. Qoca tarixin səsinə qulaq kəsilə-kəsilə İçərişəhərin dünənini vərəqləyirik, onun keçmişini öyrənirik. Çünki bu tarix bizim üçün müqəddəsdir.

Biz şərəfli tariximizlə daim öyünürük, məmləkətimizin qədimliyindən qürur duyuruq. Qonağımız gələndə mütləq ona tarixi yerlərimizi, qədim abidələrimizi, təbii ki, ilk növbədə, İçərişəhərimizi göstəririk. Bəs İçərişəhər haqqında nə bilirik?

İçərişəhəri çox vaxt şəhər içərisində şəhər də adlandırırlar. Doğrudan da, qala darvazasından içəri ayaq qoyanda sanki başqa bir aləmə - Orta əsrlər şəhərinə düşürsən. Müasirliklə keçmiş bir-birindən qala divarları ayırır.

İçərişəhər hündürlüyü 8-10, eni 3,5 metr olan qala divarları ilə əhatə olunub. Ərazisi 22 hektar olan qədim şəhər bütövlükdə heyvətəmiz bir şəhərsalma mədəniyyəti nümunəsidir. Buradakı üç abidə - Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı, Məhəmməd məscidi dünya, 28 abidə isə ölkə əhəmiyyətli abidələrdir. Qız qalası və Şirvanşahlar sarayı 2000-ci ildə UNESCO-nun Dünya Mədəni İrsi Siyahısına daxil edilib. Üçqat qala divarları və Qız qalası möhtəşəm müdafiə istehkamının bu günümüzdə gəlib çatan əbədi nişanələrdir.

Bəlkə də burada küçələrin nəyə görə belə dar və dolanbac olduğunu bilməyənlər var. Bu ona görə belədir ki, düşmən süvariləri küçə və dalanlara girə bilməsinlər. Çünki belə dar yerdə atların sürətlə hərəkət etməsi və idarə olunması mümkün deyil.

Azərbaycan böyük İpək yolunun üzərində yerləşdiyinə görə İçərişəhərdə çoxlu karvansara və bazar meydanı da olub. Qeyri-adi görkəmi ilə seçilən ikimərtəbəli karvansara XV əsrə aiddir. Karvansara cənub-şərq tərəfdən künc qalalarla mühafizə olunur ki, bu da onun müdafiə məqsədi güddüyündən xəbər verir.

XV əsrin sonlarında şəhərdən keçən ticarət yolunun üzərində tikilən Buxara karvansarası gündəlik ticarət əməliyyatlarından sonra, əsasən, Orta Asiya tacirlərinin topladığı xüsusi məkan olub. Buxara karvansarası ilə üzbuüz yerləşən Multani karvansarası isə Abşeron atəşgahlarına ziyarətə gələn hindli tacirlər və zəvvərlər üçün sığınacaq rolunu oynayıb.

Qədim qala ərazisindən VIII-IX və sonrakı əsrlərə aid dəmir pullar, həmçinin Sasanilərə məxsus iki böyük dəfinə tapılıb ki, bu da V-VII əsrlərə aid edilir. Həmin dəfinə Erkən orta əsrlərdə burada daxili və xarici ticarətin inkişaf etdiyini sübut edir.

İçərişəhərin daş döşənmiş dar küçələri labirinti xatırladır. Nəbələd adam burada tez bir zamanda aza bilər. Yolu səhv saldınsa, bir nöqtə ətrafında fırlana-fırlana qalırsan. Bir də görürsən ki, yenə əvvəlki yerə gəlib çıxmısan.

1985-ci ildə Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruyucu elan edilən İçərişəhərin üç əsas darvazası var - Şamaxı darvazası, Salyan darvazası və dəniz sahilinə açılan darvaza. Əsas girişlərdən biri Qoşa Qala qapısıdır ki, buna Şamaxı darvazası deyilir. Qoşa Qala qapısından içəri daxil olan kimi qarşımızda geniş bir meydan açılır. Meydanın sol tərəfində XVIII əsrin memarlıq abidəsi olan Bakı xanlarının iqamətgahının qalıqları var. Onun bizim dövrümüzdə gəlib çatmış tağ formalı giriş qapısı üzərində iqamətgahın tikilmə tarixini əks etdirən bir kitabə var. İçərişəhərin mərkəzi küçəsi şimalda Şamaxı darvazasından başlayıb cənubda Salyan darvazasına qədər uzanıb gedir.

Dağıdıcı zəlzələdən sonra Şirvan hökmdarı Axsitan paytaxtı İçərişəhərə köçürmüşdü. Bundan sonra şəhər daha da böyüyüb genişlənmişdi. Burada möhtəşəm bir saray - Bakının ecazkar tarixi abidələrindən olan - Şirvanşahlar sarayı tikilib. Bu saray İçərişəhərə xüsusi bir yaraşlıq və əzəmət verir. Kompleksə daxil olan saray, divanxana, türbə və məscidlər nadir memarlıq üslubu, bədii oymaların və naxışların ahəngdarlığı ilə diqqəti cəlb edir.

Tariximizin daha bir incisi, Bakının simvolu olan Qız qalası da İçərişəhərdədir. Əslində, İçərişəhərin tarixi daha qədimlərə, hətta eramızdan əvvələ gedib çıxır. Arxeoloqlar qazıntı zamanı bunu sübut edən bir çox nişanələr aşkarlayıblar.

İçərişəhərdən çoxlu yeraltı yollar keçir. Vaxtilə bu yollardan birinin hətta 20-30 km uzaqlıqda yerləşən Mərdəkəna gedib çıxdığı da deyilirdi. Şəhərdə məşhur hamamlar da olub. Onlarda biri Ağə Mikayıl hamamıdır ki, ona xalq arasında Məşədi İbad hamamı deyilir. Salyan darvazası önündəki Qasım bəy hamamı da öz gözəl quruluşu ilə görənləri heyran edir.

İçərişəhər tarixən ayrı-ayrı məhəllələrdən ibarət olub: Ağşalvarlılar, Arabaçılar, Hamamçılar, Seyidlər... Son üçü adından məlumdur. Bəs niyə "ağşalvarlılar"? Məlumunuz olsun ki, bu, nəsillicə dənizçiliklə məşğul olanlara verilmiş addır.

İçərişəhəri xalq arasında həm də "Qala" və ya sadəcə "Qədim şəhər" adlandırırlar. Bakının ən qədim hissəsi həmçinin tarixi-memarlıq qoruğudur. Bakının ən qədim hissəsi olan İçərişəhər, öz dövrü üçün çox etibarlı hesab edilən qala divarları ilə əhatə olunub.

Möcüzəli yurd yerimiz olan İçərişəhərin tarixi cild-cild kitablara sığmaz.